

Date: 13th June-2026

**O'ZBEK AUDITORIYASIDA RUS TILI GRAMMATIKASINI QIYOSIY METOD
ASOSIDA O'QITISH VA INTERFERENSIYA XATOLARINING OLDINI OLISH
YO'LLARI**

Kurbonova Mavjuda

Respublika musiqa va san'at texnikumi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek guruhlarida rus tili grammatikasini ona tili bilan qiyoslash asosida o'qitish metodikasi yoritilgan. O'zbek va rus tillarining tipologik farqlari, ular natijasida yuzaga keladigan fonetik, leksik va grammatik interferensiya hodisalari tahlil qilingan. O'quvchilar nutqidagi tipik xatolar tasniflanib, ularning oldini olishga qaratilgan mashqlar tizimi taklif etilgan. Qiyosiy-tipologik yondashuv grammatik materialni ongli o'zlashtirishni ta'minlashi va xatolar miqdorini sezilarli kamaytirishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: rus tili, grammatika, qiyosiy metod, interferensiya, tipologik farq, kelishik tizimi, rod kategoriyasi, fe'l turi, tipik xatolar, mashqlar tizimi.

Chet tilini o'rganish jarayoni hech qachon "bo'sh joyda" kechmaydi: o'quvchi yangi tilni doimo ona tilisi prizmasi orqali idrok etadi. Ona tili ko'nikmalarining o'rganilayotgan tilga ko'chishi ijobiy (transpozitsiya) yoki salbiy (interferensiya) bo'lishi mumkin. O'zbek va rus tillari turli til oilalariga mansub bo'lib, ularning grammatik qurilishi tubdan farq qiladi: o'zbek tili agglyutinativ, rus tili esa flektiv tildir. Aynan shu tipologik farq o'zbek o'quvchilari nutqidagi xatolarning asosiy manbai hisoblanadi.

Metodika fanida L.V.Shcherba, Ye.D.Polivanov, V.G.Kostomarov kabi olimlar ona tilini hisobga olgan holda o'qitish tamoyilini ilgari surganlar. Ye.D.Polivanovning o'zbek auditoriyasida rus tilini o'qitishga bag'ishlangan ishlari bu yo'nalishdagi dastlabki fundamental tadqiqotlardan bo'lib, bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, rus tili grammatikasini o'zbek tilidan ajralgan holda, faqat rus tili ichki qonuniyatlari asosida tushuntirish o'quvchilarda mexanik yodlashga olib keladi, xatolar esa qaytalanaveradi. Shu sababli grammatik materialni ona tili bilan ongli qiyoslash asosida o'rgatish va interferensiya xatolarining oldini olishga qaratilgan maxsus mashqlar tizimini ishlab chiqish dolzarb metodik vazifa hisoblanadi.

O'zbek va rus tillari o'rtasidagi asosiy farqlar quyidagilarda namoyon bo'ladi: rus tilida grammatik rod kategoriyasi mavjud bo'lib, o'zbek tilida bu kategoriya yo'q; rus tilida olti kelishik bo'lib, ular fleksiyalar orqali ifodalanadi, o'zbek tilida esa kelishik qo'shimchalari bir xil ko'rinishda barcha otlarga qo'shiladi; rus tilida predloglar ot oldidan kelsa, o'zbek tilida ko'makchilar otdan keyin keladi; rus fe'lida tur (vid) kategoriyasi mavjud bo'lib, bu o'zbek o'quvchisi uchun eng murakkab mavzulardan biridir; gap qurilishida rus tili erkin so'z tartibiga ega bo'lsa, o'zbek tilida kesim odatda gap oxirida keladi.

O'quvchilar yozma va og'zaki ishlarini tahlil qilish asosida tipik xatolarni quyidagicha tasniflash mumkin. Fonetik xatolar: ы tovushini и tarzida, yumshoq

Date: 13th June-2026

undoshlarni qattiq talaffuz qilish, soʻz urgʻusini notoʻgʻri qoʻyish. Grammatik xatolar: rod kategoriyasini chalkashtirish (“мой книга”), kelishik qoʻshimchalarini notoʻgʻri qoʻllash, predloglarni tushirib qoldirish yoki notoʻgʻri tanlash, feʼl turlarini farqlamaslik, soʻz tartibini oʻzbekcha qolipga solish. Leksik xatolar: soʻzlarni soʻzma-soʻz tarjima asosida qoʻllash, paronimlarni chalkashtirish. Har bir xato turi uchun uning ona tilidagi sababi aniqlanishi profilaktik ish samaradorligini oshiradi.

Yangi grammatik mavzuni oʻtishda dastlab ushbu hodisaning oʻzbek tilidagi muqobili (mavjud boʻlsa) eslatiladi, soʻng farqli jihatlar atayin taʼkidlab koʻrsatiladi. Masalan, kelishiklarni oʻrgatishda oʻzbekcha qoʻshimchalar bilan ruscha fleksiylar jadval asosida qiyoslanadi: tushum kelishigi — “kitobni” / “книгу”, joʻnalish kelishigi — “ukamga” / “брату”. Rod kategoriyasi oʻzbek tilida umuman yoʻqligi ochiq aytilib, uni faqat soʻz bilan birga yodlash zarurligi tushuntiriladi va rang-barang assotsiativ usullar (rangli kartochkalar, guruhlash) taklif etiladi. Bunday ongli qiyoslash oʻquvchida “nega bunday?” degan savolga javob beradi va mexanik yodlashni anglangan oʻzlashtirishga aylantiradi.

Profilaktik mashqlar tizimi uch guruhga boʻlinadi. Til mashqlari: berilgan otlarning rodini aniqlash, kelishik shakllarini hosil qilish, feʼlning tur juftliklarini topish. Shartli-nutqiy mashqlar: namuna asosida gaplarni oʻzgartirish, savollarga toʻliq javob berish, rasm asosida gap tuzish. Nutqiy mashqlar: vaziyat asosida dialog tuzish, matnni qayta hikoyalash, erkin mavzuda fikr bildirish. Interferensiyaga eng moyil hodisalar (rod, kelishik, feʼl turi) boʻyicha mashqlar har darsda qisqa “grammatik daqiqa” shaklida muntazam takrorlanib boriladi. Xatolar ustida ishlashda oʻquvchining oʻzi xatosini topib, sababini izohlashi alohida samara beradi.

Musiq va sanʼat texnikumi oʻquvchilari bilan ishlashda grammatik mashqlarni kasbiy leksika asosida tuzish ham qiziqishni, ham samarani oshiradi. Masalan, rod mavzusi musiq atamaları misolida (рояль — muzakkar rod, скрипка — muannas rod, пианино — oʻrta rod), kelishiklar esa “играть на рояле”, “слушать музыку” kabi kasbiy birikmalar misolida mustahkamlanadi. Eshitish qobiliyati rivojlangan musiqachi oʻquvchilar rus tilining urgʻu va intonatsiyasini tez ilgʻashlari kuzatilgan — bu xususiyatdan fonetik xatolarni tuzatishda unumli foydalanish mumkin.

Qiyosiy metod va profilaktik mashqlar tizimi muntazam qoʻllanilgan guruhlarda oʻquv yili yakunida yozma ishlardagi grammatik xatolar miqdori sezilarli kamaygani aniqlandi. Ayniqsa, rod va kelishik xatolari boʻyicha ijobiy siljish kuzatildi. Oʻquvchilar grammatik hodisalarni ongli izohlay oladigan, oʻz xatolarini mustaqil topib tuzata oladigan darajaga yetdilar. Bu esa qiyosiy-tipologik yondashuvning oʻzbek auditoriyasida rus tili grammatikasini oʻqitishdagi samaradorligini tasdiqlaydi.

Oʻzbek auditoriyasida rus tili grammatikasini oʻqitishda ona tili omilini eʼtiborga olish metodikaning asosiy tamoyili boʻlishi lozimligi asoslandi. Ikki tilning tipologik farqlarini ongli qiyoslash grammatik materialning chuqur oʻzlashtirilishini taʼminlaydi, interferensiya xatolarining sabablarini ochib beradi va ularning oldini olish imkonini yaratadi.

Date: 13th June-2026

Tipik xatolar tasnifiga asoslangan profilaktik mashqlar tizimi — til, shartli-nutqiy va nutqiy mashqlarning izchil ketma-ketligi — grammatik ko‘nikmalarni avtomatlashtirishning samarali yo‘lidir. Kelgusida o‘zbek auditoriyasi uchun interferensiya xatolarining to‘liq lug‘at-ma‘lumotnomasini yaratish, qiyosiy grammatik jadvallar albomini ishlab chiqish hamda kasbiy yo‘nalishlarga moslashtirilgan grammatik mashqlar to‘plamlarini tayyorlash muhim vazifalar sirasiga kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Поливанов Е.Д. Опыт частной методики преподавания русского языка узбекам. — Ташкент: Укитувчи, 1968. — 114 с.
2. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе: Общие вопросы методики. — Москва: Высшая школа, 1974. — 112 с.
3. Рожкова Г.И. К лингвистическим основам методики преподавания русского языка иностранцам. — Москва: Изд-во МГУ, 1983. — 128 с.
4. Вагнер В.Н. Методика преподавания русского языка англоговорящим и франкоговорящим на основе межъязыкового сопоставительного анализа. — Москва: ВЛАДОС, 2001. — 384 с.
5. Щукин А.Н. Методика преподавания русского языка как иностранного. — Москва: Высшая школа, 2003. — 334 с.